

مجید فکری

گذری بر فرش خراسان

گره فارسی باف محلی، شاهد گره ترکی باف تبریز به نسبت سه بر یک هستیم.

از دیگر ویژگی‌های قالی خراسان می‌توان به سنگینی وزن آن‌ها به علت خشکی و سفتی بافت، با وجود پُرز کوتاه آن‌ها اشاره کرد.

مهم‌ترین مراکز قالی بافی منطقه‌ی خراسان، عبارتند از: مشهد، که علاوه بر بافت، تجارت و کسب و کار فرش خراسان عمدتاً در بازار آن متمرکز شده است.

بیرجند، که با سابقه‌ای دویست‌ساله در بافت قالی تولیدکننده‌ی مرغوب‌ترین قالی‌های طرح هراتی و لچک و ترنج خراسان است. علاوه بر آن، قدیمی‌ترین مناطق قالی بافی شرق ایران و جنوب خراسان (درخش و مود) نیز در بیرجند واقع شده‌اند.

کاشمر، نیشابور، گناباد، سبزه‌وار و مناطق شمالی خراسان (قوچان، شیروان، بجنورد) و طبس، که متأسفانه این مناطق طی دو دهه‌ی اخیر از ادامه‌ی بافت‌های سنتی و اصیل خود برکنار مانده و به تولید قالی‌های سبک ناپین، کاشان و حتی کرمان، پرداخته‌اند و طبعاً به دلیل فاصله از کیفیت قالی این مناطق، قیمت فروش کمتری دارند که از ارزش افزوده‌ی آن‌ها کاسته می‌شود.

از دیگر چالش‌های پیش‌روی فرش دست‌باف خراسان، می‌توان به استفاده‌ی بافندگان از مواد اولیه‌ی نامرغوب، بافت نامطلوب و، دیگر صرفه‌جویی‌های غیرعقلانی که ناشی از عدم آموزش و موجب تولید کورکورانه است اشاره کرد.

کلام آخر این‌که، استان غنی خراسان که پذیرای قومیت‌های مختلف است می‌تواند محملی باشد برای بافت فرش‌های زیبا و با اصالت بلوچی، کردی، عرب و غیره... و سیر تاریخی فرش خراسان و قدمت آن نشان‌گر دارا بودن توان‌مندی‌هایی است، برای تولید فرش‌هایی با تمامی اصالت‌های موجود در منطقه.

«به‌نظر می‌آید که بافنده در باغی رفته و هر قدر خواسته، از این باغ گل چیده و، بعد از روی تفنن، آن‌ها را روی علف‌ها ریخته و سپس گل‌ها را با ساقه و برگ با مهارت خاصی، نقاشی کرده است.»

آن‌چه از نظر گذشت، نظر ریپلی، محقق قالی درباره‌ی قالی خراسان است. به جرأت می‌توان گفت منطقه‌ی خراسان از قدیمی‌ترین مراکز تولید قالی در ایران است و یکی از قطب‌های تولید قالی ایران محسوب می‌شود؛ چرا که با تنوع در نوع تولیدات، طرح و تعداد بافندگان، حدود ده تا دوازده درصد تولید قالی در ایران را به‌خود اختصاص می‌دهد.

وجود حرم مطهر امام رضا (ع)، در مرکز استان خراسان‌رضوی، شرایط هم‌جواری بسیاری از طراحان و قالی بافان و دست‌اندرکاران فرش را در شهر مقدس مشهد، فراهم کرده است که در بررسی قالی خراسان در دوران معاصر نام‌هایی چون: زرباف، مخمل‌باف، عمو اوغلی و صابر، که مجموعه‌ی نفیسی از قالی‌ها را تولید و صادر کرده‌اند و یا قالی‌های شان زینت‌بخش موزه‌ها، کاخ‌موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی است، به چشم می‌خورد.

استان خراسان هم‌چنین، با داشتن چراگاه‌های مناسب برای احشام، به یکی از مهم‌ترین مکان‌های تولید فرش در ایران تبدیل شده است و طبیعت غنی‌اش امکان رنگ‌رزی طبیعی با گیاهان منطقه را فراهم می‌کند. در نتیجه، قابلیت آن را داراست که در بخش اعظم تولید مواد اولیه و مراحل تکمیلی آن (تولید پشم، نخ‌ریسی، رنگ‌رزی) خود بسنده باشد.

سیر تاریخی قالی خراسان، در دو دوره‌ی متمایز قابل تشخیص است: ۱- قالی‌های ریزباف با طرح هراتی، شکارگاه و اسلیمی، مربوط به دوران صفویه (قرن ۱۰-۱۱ تا اوایل ۱۲ه.ق). ۲- قالی‌هایی که در نیمه‌ی دوم قرن سیزده با تأسیس کارگاه‌های بازرگانان تبریزی در مشهد تولید شد و به‌همین دلیل است که امروزه در فرش‌های مشهد علاوه بر

17

